

De bijenwolf, *Philanthus triangulum* (Fabricius, 1775), algemeen op spoorwegterreinen in Zuid-Nederland (Hymenoptera: Sphecidae)

door

A. KOSTER

Adviesgroep Vegetatiebeheer, Wageningen

ABSTRACT. — The bee wolf, *Philanthus triangulum* (Fabricius, 1775), common on railroad yards in the southern part of the Netherlands (Hymenoptera: Sphecidae). This species, rare until 1971, has been frequently recorded on railroad yards and along railways in 1979-1984.

Volgens Burger et al. (1984) was *Philanthus triangulum* geheel of vrijwel geheel uitgestorven maar in 1983 weer op verschillende plaatsen in Nederland waargenomen.

Uit verschillende publikaties (Zonderwijk, 1971, 1974; Simonthomas, 1974; Lefeber, 1979) is af te leiden dat *Philanthus* een tijd lang een zeldzame soort voor Nederland is geweest. Of de soort in Nederland bijna was uitgestorven valt te betwijfelen. Weliswaar was *Philanthus* op bekende vindplaatsen verdwenen, maar spoorwegterreinen, die volgens mijn waarnemingen een belangrijke biotoop voor deze soort zijn, zijn in die tijd nauwelijks onderzocht. Het is zeer de vraag of het emplacement van Tienray, waar deze soort door Zonderwijk in 1971 werd ontdekt, een uitzondering vormde ten opzichte van andere spoorwegemplacements. Indien de situatie van de emplacementen onderling wordt vergeleken, lijkt dit onwaarschijnlijk.

Sinds 1979 zijn spoorwegterreinen in het kader van een entomologisch en floristisch onderzoek intensief door mij bezocht. Voor zover seizoen en weersgesteldheid het toelieten heb ik

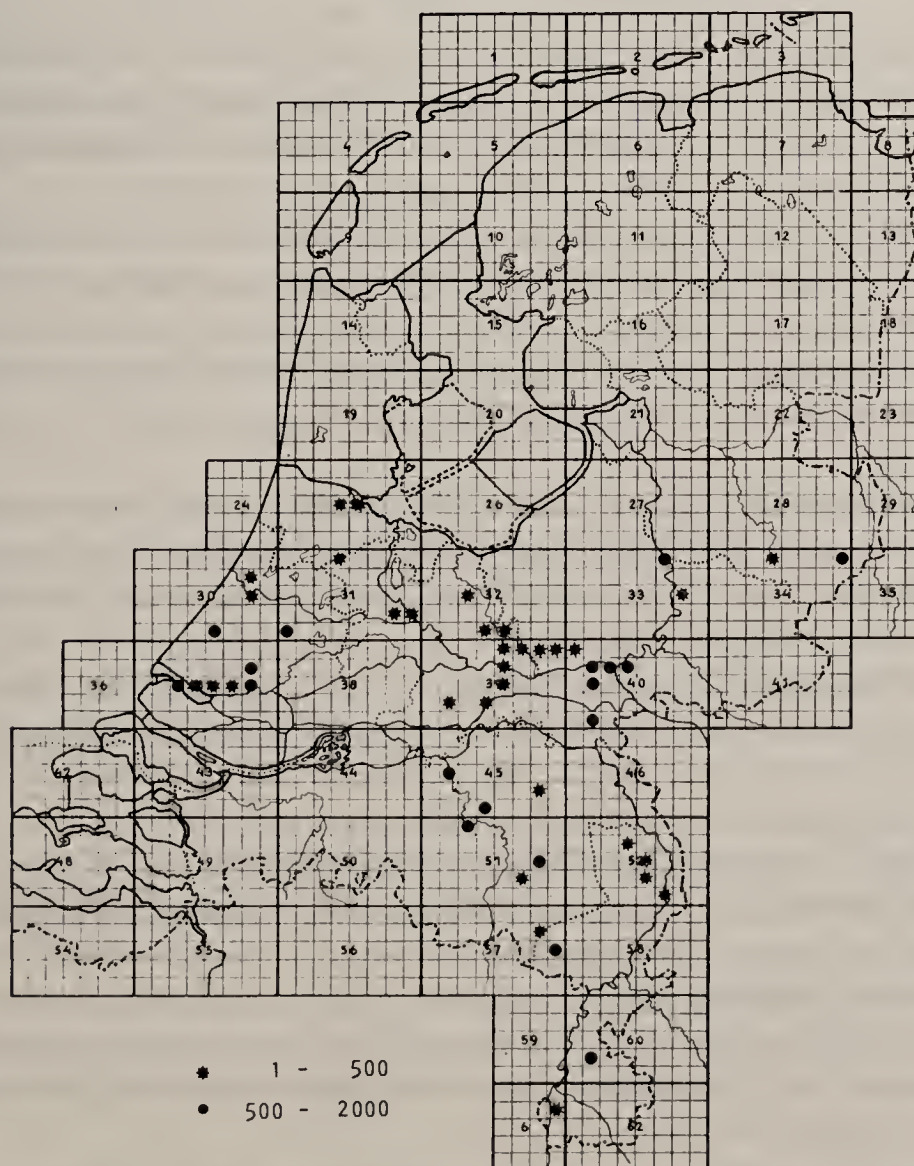

Fig. 1. Waarnemingen van *Philanthus triangulum* op spoorwegterreinen in 1979-1984.

Fig. 2. *Philanthus triangulum* in Nederland. De waarnemingen vóór 1978 naar Lefebber (1979); die van 1979-1984 alle van spoorwegterreinen (met uitzondering van emplacement Tienray stammen alle waarnemingen van Lefebber (1979) vermoedelijk buiten spoorwegterreinen).

ook steeds op *Philanthus* gelet en materiaal verzameld. Door een samenloop van omstandigheden heb ik Zeeland en een groot gedeelte van Noord-Brabant hierin niet kunnen betrekken.

Op emplacementen komt *Philanthus* veel voor tussen het kale plaveisel van perrons, parkeerplaatsen, los- en laadplaatsen en opritten. Dit plaveisel bestaat meestal uit klinkers en kinderhoofdjes. Verder komt de soort voor op allerlei open zandige plaatsen, op emplacementen en langs de spoorlijnen.

Vooraf in de ochtenduren trof ik deze graafwesp vaak talrijk bij de nesten aan en later op de dag bij drachtplanten van de Honingbij (*Apis mellifera* Linnaeus). Nog het meest op of bij *Reseda lutea* L. — eveneens door Zonderwijk vermeld — een plantesoort die op spoorwegterreinen algemeen voorkomt (Koster, 1984).

De grootte van de populaties varieerde van ± 100 tot ± 2000 nesten. In fig. 1 wordt een voorlopig overzicht gegeven op uurhokschaal ($5 \times 5 \text{ km}^2$). De volgende gegevens zijn hierin verwerkt:

- in het algemeen vangsten waarvan materiaal geconserveerd is,
- de veldwaarnemingen van *Philanthus* met prooi en/of bij de kolonie.

Om vergissing uit te sluiten zijn enkele kortstondige waarnemingen die in Emmen, Deurne en Susteren zijn verricht buiten beschouwing gelaten.

In fig. 2 wordt een vergelijking gemaakt met het overzicht dat door Lefebber (1979) wordt gegeven. Mijn waarnemingen sinds 1979 blijken niet alleen een aanzienlijk aantal nieuwe locaties op te leveren, maar ook de conclusie te rechtvaardigen dat spoorwegterreinen een belangrijke biotoop voor *Philanthus* vormen.

Indien gebruik wordt gemaakt van de zeldzaamheidscriteria die in de floristiek van toepassing zijn (o.a. Van der Maarel, 1971; Mennema, 1973), zou men kunnen stellen, dat *Philanthus*

op spoorwegterreinen ten zuiden van de lijn Amsterdam-Enschede vrij algemeen voorkomt. We dienen er wel rekening mee te houden dat dit algemeen voorkomen van tijdelijke aard kan zijn. Het is al ruim twee eeuwen bekend dat *Philanthus*, afhankelijk van een opeenvolging van warme of koele en natte zomers, sterk kan fluctueren (Hendrix, 1786; Simonthomas, 1974, 1984; Lomholdt, 1975; Lefeber, 1979).

Dankwoord. — De auteur dankt prof. dr. P. Zonderwijk voor de kritische opmerkingen bij het schrijven van dit manuscript.

LITERATUUR

- Burger, H. C., L. J. W. de Goffau & S. A. Ulenberg, 1984. Bijzondere aantasting door insecten in 1983. — *Ent. Ber., Amst.* 44: 145-150.
- Hendrix, P., (1786) 1889. *Het Gelders Bijenboek, langs de Maas, Peel en Viers*. MS, gepubliceerd in de Maasgouw: 373-440.
- Koster, A., 1984. Verspreiding en betekenis van de Nederlandse spoorwegflora. — *Publ. Minist. Landbouw en Visserij, Adviesgroep Vegetatiebeheer* 4: 1-169.
- Lefeber, Br. V., 1979. Verspreidingsatlas van 64 soorten Nederlandse graafwespen (Hymenoptera: Sphecidae p.p.). — *Ned. faun. Meded.* 2: 1-95.
- Lomholdt, O., 1975. The Sphecidae (Hymenoptera) of Fennoscandia and Denmark. — *Fauna ent. scand.* 4 (1/2): 1-452.
- Maarel, E. van der, 1971. Flora statistieken als bijdrage tot de evaluatie van natuurgebieden. — *Gorteria* 5: 176-188.
- Mennema, J., 1980. De standaardlijst van de Nederlandse flora. — *Atlas van de Nederlandse flora* (Mennema et al. ed.): 30-31, Kosmos Amsterdam.
- Simonthomas, R. T., 1974. Sphecidae-vangsten in Tienray (Limburg). — *Ent. Ber., Amst.* 34: 56-58.
- , 1984. *Polistes* (P.) *gallicus* (Linnaeus) nieuw voor de Nederlandse fauna (Hymenoptera: Vespidae). — *Ent. Ber., Amst.* 44: 113-116.
- Zonderwijk, P., 1971. *Philanthus triangulum* Fabricius (Hym. Sphecidae). — *Ent. Ber., Amst.* 31: 79.
- , 1974. Natuurbehoud op het spoor. — *Natuurbehoud* 2: 33-37.

Adviesgroep Vegetatiebeheer, Bornsesteeg 69, 6708 PD Wageningen.

LACCOBIUS OBSCURATUS ROTTENBERG (COLEOPTERA: HYDROPHILIDAE). In mijn publikatie over de Nederlandse soorten van het genus *Laccobius* Erichson (*Zoöl. Bijdr.* 28: 59-84, 1982) stelde ik op p. 79 dat *L. obscuratus* in ons land niet inheems is.

Een bij vroegere auteurs veel gebruikt synoniem voor deze soort is *L. scutellaris* Motchulsky. Van der Wiel, 1938 (*Tijdschr. Ent.* 81: 33) en Van der Wiel & Reclaire, 1948 (*Tijdschr. Ent.* 89: 72) vermelden *scutellaris* van drie vindplaatsen: Belfeld, Brunsumerheide en Maalbeek (Belfeld). De status van dit materiaal bleef onzeker. Recentelijk vond ik in de collectie van het Zoölogisch Museum Amsterdam vier exemplaren, waarvan er drie tot *L. obscuratus* behoren, van twee van de bovengenoemde vindplaatsen: Belfeld, 4.VI.1927, Lieftinck leg. (1 ♂), en Maalbeek (Belfeld), VI.1937, Van Nidek leg. (1 ♂, 1 ♀). Van beide ♂ heb ik de genitalia geprepareerd. *L. obscuratus* lijkt in veel opzichten op *L. atratus* Rottenberg. Alleen de ♂ van beide soorten zijn met zekerheid van elkaar te onderscheiden. Voor verschillenmerken verwijs ik naar mijn bovengenoemde publikatie.

A. L. van Berge Henegouwen, Museon, Stadhouderslaan 41, 2517 HV 's-Gravenhage.